

Odmowa podjęcia na nowo postępowania karnego mimo jednostronnej deklaracji rządu uznającej m.in. naruszenie art. 3 Konwencji

Jeronovičs przeciwko Łotwie (wyrok – 5 lipca 2016 r., Wielka Izba, skarga nr 44898/10)

Viktors Jeronovičs został zatrzymany przez policję w kwietniu 1998 r. w związku z podejrzeniem popełnienia kilku przestępstw. Wniósł następnie do sądów oskarżenia prywatne przeciwko kilku policjantom, którym zarzucił znęcanie się nad nim w celu wymuszenia przyznania się. Postępowania te zostały ostatecznie umorzono. V. Jeronovičs został skazany na dziewięć lat więzienia.

W 2001 r. wniósł skargę (nr 547/02) do Trybunału z zarzutem w szczególności złego traktowania przez policję i braku związanego z tym faktem skutecznego śledztwa. Rząd łotewski złożył jednostronną deklarację, w której przyznał naruszenie art. 3 i art. 13 Konwencji oraz zobowiązał się do zapłaty odszkodowania. W rezultacie, 10 lutego 2009 r. Trybunał skreślił sprawę z listy w części objętej jednostronną deklaracją.

W październiku 2010 r. V. Jeronovičs zażądał wznowienia postępowania karnego prowadzącego do jego skazania oraz spraw dotyczących znęcania się nad nim przez policję. Wniosek został oddalony w listopadzie 2010 r. ze względu na uznanie, że jednostronna deklaracja rządu nie mogła być uznana za wymaganą przez prawo krajowe nowo ujawnioną okoliczność.

W skardze do Trybunału, z powołaniem się na art. 3 i 13 Konwencji, skarżący zarzucił, że chociaż w decyzji z 10 lutego 2009 r. w sprawie *Jeronovičs v. Łotwa* (skarga nr 547/02), Trybunał zaakceptował jednostronną deklarację rządu, który przyznał, że doszło do rozmaitych naruszeń praw Konwencji, w tym znęcania się przez policjantów, urząd prokuratorski odmówił podjęcia na nowo dwóch postępowań związanych z tą sprawą. W ocenie skarżącego pozbawiło go to skutecznego środka prawnego.

Rząd w tej sprawie podniósł szereg zastrzeżeń co do dopuszczalności skargi, które jednak zostały przez Trybunał odrzucone.

W sprawie jako strona trzecia wystąpiła Helsińska Fundacja Praw Człowieka.

Trybunał przypomniał względy, jakie muszą być brane pod uwagę przy podejmowaniu decyzji, czy skargę albo jej część należało skreślić z listy na podstawie art.37 ust.1 lit.c Konwencji w związku z jednostronną deklaracją rządu. Są to: natura podniesionych zarzutów, natura i zakres środków podjętych przez rząd w wykonaniu wyroków Trybunału w podobnych wcześniejszych sprawach oraz ich wpływ na sprawę wchodzącą w grę; natura zobowiązań zawartych w jednostronnej deklaracji, zwłaszcza przyznanie naruszenia Konwencji i zapłata odpowiedniego odszkodowania; istnienie istotnego lub "jasnego i bogatego" orzecznictwa w tym zakresie, innymi słowy ustalenie, czy kwestie podniesione w skardze były porównywalne z rozpatrzonymi wcześniej przez Trybunał; sposób, w jaki rząd miał zapewnić skarżącemu naprawę naruszenia i możliwość wyeliminowania w ten sposób jego skutków.

Jeśli Trybunał jest usatysfakcjonowany odpowiedziami na wymienione pytania, ocenia następnie, czy warunki wskazane w art. 37 ust. 1 lit. c i ust. 1 Konwencji zostały spełnione (a więc, czy nie istniała potrzeba dalszego badania skargi lub jej części, oraz czy nie wymagało tego poszanowanie praw człowieka). Po spełnieniu tych warunków Trybunał postanawia skreślić z listy skargę albo odpowiednią jej część. W tym celu Trybunał starannie bada zobowiązania rządu zawarte w jednostronnej deklaracji i w razie potrzeby interpretuje je w świetle swojego orzecznictwa.

W pewnej liczbie spraw Trybunał orzekł, że decyzja o skreśleniu nie przeszkodziła skarżącemu w skorzystaniu z innych środków prawnych dostępnych na poziomie krajowym w celu doprowadzenia do naprawy naruszenia. W innych nawet wskazywał konkretne przepisy umożliwiające domaganie się wznowienia postępowania krajowego.

W wydanej niedawno decyzji w sprawie *Žarković i inni v. Chorwacja* (z 9 czerwca 2015 r.) Trybunał stwierdził, że decyzja o skreśleniu z listy zarzutów na podstawie art. 2 i 14 Konwencji (dotyczących braku skutecznego śledztwa w sprawie zabójstw) w następstwie jednostronnej deklaracji nie miała wpływu na istniejący nadal obowiązek rządu prowadzenia śledztwa zgodnie z wymaganiami Konwencji.

Nawet po zaakceptowaniu jednostronnej deklaracji i decyzji o skreśleniu skargi lub jej części, Trybunał zastrzega sobie prawo do ponownego wpisania skargi na listę (lub odpowiednio jej części). Nie jest więc niczym niezwykłym wskazywanie przez Trybunał na końcu decyzji o skreśleniu, że może postanowić ponownie wpisać skargę (lub jej część) na listę w razie niewypełnienia przez rząd warunków jednostronnej deklaracji zaakceptowanych przez Trybunał.

Przy wykonywaniu tego uprawnienia Trybunał nie tylko szczegółowo bada zakres i stopień rozmaitych zobowiązań zawartych w deklaracji rządu zaakceptowanych w decyzji o skreśleniu, ale również zastrzega możliwość oceny ich przestrzegania przez rząd.

Jednostronna deklaracja rządu może być poddana kontroli Trybunału dwukrotnie. Po pierwsze, przed podjęciem decyzji o skreśleniu skargi z listy bada naturę, zobowiązania w niej zawarte, odpowiedni poziom odszkodowania i kwestię, czy poszanowanie praw człowieka wymaga dalszego badania sprawy zgodnie z wcześniej wymienionymi kryteriami. Po drugie, po podjęciu decyzji o skreśleniu, Trybunał może mieć obowiązek nadzoru nad implementacją zobowiązań rządu i badania, czy zaistniały jakieś wyjątkowe okoliczności (art. 43 ust. 5 Regulaminu Trybunału) usprawiedliwiające ponowne wpisanie skargi (albo jej części) na listę.

Trybunał może przy tym interpretować treść zarówno jednostronnej deklaracji jak i własnej decyzji o skreśleniu z listy.

W uzupełnieniu szczegółowego i skutecznego śledztwa państwo ma obowiązek, w celu naprawienia naruszenia art. 3 na poziomie krajowym, przyznać w razie potrzeby odszkodowanie albo przynajmniej zapewnić możliwość domagania się i uzyskania odszkodowania za szkody wynikające ze złego traktowania.

W przypadkach umyślnego złego traktowania naruszenia art. 3 nie można naprawić wyłącznie przez wypłatę odszkodowania ofierze. Gdyby władze mogły ograniczyć swoją reakcję na umyślne złe traktowanie przez funkcjonariuszy państwa wyłącznie do zapłaty odszkodowania, bez wystarczających działań w celu ścigania i ukarania osób odpowiedzialnych, w niektórych sprawach możliwe byłoby całkowicie bezkarne nadużywanie przez nich praw osób znajdujących się pod ich kontrolą a ogólny zakaz tortur i niehumanitarnego i poniżającego traktowania, mimo jego fundamentalnego znaczenia, pozostałby praktycznie nieskuteczny. Ponadto, rozstrzygający jest wynik śledztwa i następującego po nim postępowania karnego, w tym wymierzone kary i środki dyscyplinarne. Ważne jest zapewnienie, aby nie uległ osłabieniu efekt odstraszcający istniejącego systemu sądowego i znaczenie jego wymaganej roli w zapobieganiu naruszeniom zakazu złego traktowania.

Trybunał stwierdził również, w kontekście obowiązku na podstawie art. 2 prowadzenia śledztw dotyczących przypadków śmierci lub gwałtownej lub podejrzanej, że gdy pojawiają się publicznie informacje jakoby rzucające nowe światło na okoliczności śmierci, może zrodzić się nowy obowiązek przeprowadzenia w tej sprawie śledztwa. Natura i zakres

każdego późniejszego śledztwa wymaganego ze względu na obowiązek proceduralny nieuchronnie zależą od okoliczności konkretnej sprawy i mogą znacznie różnić się od tego, czego należy w tym zakresie oczekiwać w przypadku natychmiast po stwierdzeniu przypadku śmierci.

Zasady dotyczące obowiązku proceduralnego prowadzenia śledztwa wynikającego z art. 2 stosuje się w podobny sposób do takiego samego obowiązku na podstawie art. 3. Obowiązek władz na podstawie Konwencji szczegółowego i skutecznego śledztwa w związku z możliwymi do uzasadnienia zarzutami na podstawie art. 3 nie musi wymagać ukarania za wszelką cenę funkcjonariuszy państwa zaangażowanych w zarzucone złe traktowanie. Konwencja nakazuje jedynie prowadzenie “śledztwa mogącego doprowadzić do ukarania osób odpowiedzialnych”.

Orzeczenia Trybunału służą nie tylko rozstrzygnięciu spraw do niego wniesionych, ale bardziej ogólnie, wyjaśnieniu, ochronie i rozwijaniu zasad wprowadzonych przez Konwencję, przyczyniając się w ten sposób do przestrzegania przez państwa zobowiązań przyjętych przez nie jako jej Strony. Głównym celem systemu Konwencji jest zapewnienie naprawy naruszenia w indywidualnej sprawie, jednak jej misja polega również na rozstrzygnięciu problemów ze względu na politykę publiczną w interesie ogólnym i podnoszeniu w ten sposób ogólnych standardów ochrony praw człowieka oraz rozciągania zasięgu oddziaływania orzecznictwa na jej podstawie na wspólnotę państw Konwencji.

W tej sprawie zadanie Trybunału polegało w pierwszej kolejności na ocenie, czy państwo miało obowiązek podjęcia umorzonego postępowania i czy odmowa uczynienia tego rodziła problem na tle Konwencji.

W decyzji o skreśleniu skargi z 10 lutego 2009 r. Trybunał nie wskazał wyraźnie rządowi, czy miał on nadal obowiązek prowadzenia skutecznego śledztwa albo czy obowiązek taki przestał istnieć w rezultacie przyznania, że doszło do naruszenia i zapłatę odszkodowania.

Trybunał zbadał więc, czy obowiązek ten mógł wynikać z zobowiązania rządu zawartego w jednostronnej deklaracji i decyzji Trybunału z 10 lutego 2009 r. w zakresie, w jakim skreślił on z listy zarzut odnoszący się do części proceduralnej art. 3 oraz czy odmowa dalszego śledztwa wskazywała na niespełnienie nadal istniejącego obowiązku proceduralnego.

Ze struktury art. 37 Konwencji oraz z orzecznictwa dotyczącego jednostronnych deklaracji jasno wynika, że racje leżące u podstaw decyzji o zaakceptowaniu jednostronnej deklaracji i skreśleniu skargi (albo jej części) ściśle wiążą się z naturą zarzutu i w rezultacie obowiązkami rządu na podstawie Konwencji na tym tle.

W świetle tego Trybunał w decyzji z 10 lutego 2009 r. ocenił zobowiązania rządu łotewskiego zawarte w jednostronnej deklaracji z 30 kwietnia 2008 r. Wynik jego oceny znalazł odzwierciedlenie w argumentach i uwagach zawartych w treści decyzji na uzasadnienie skreślenia wchodzących w grę zarzutów na podstawie art.3 Konwencji.

Trybunał nie znalazł w tej sprawie żadnych wyjątkowych okoliczności mogących usprawiedliwić ponowne wpisanie na listę części skargi nr 547/02 skreślonej 10 lutego 2009 r. Stwierdził, że zawarte w decyzji zobowiązanie rządu “zapewnienia skutecznego środka prawnego” należy interpretować jako wymaganie środka ogólnego a nie specyficznego środka indywidualnego sugerującego, że odmowa podjęcia postępowania oznaczałaby naruszenie tego zobowiązania.

Trybunał uznał jednak za szczególnie ważne wskazanie, że skarżący nadal miał możliwość korzystania “ze wszystkich innych dostępnych środków prawnych w celu uzyskania naprawy

naruszenia” jako warunku wstępnego decyzji Trybunału o skreśleniu z listy wchodzącej w grę części skargi.

Możliwość taka wymagała oceny na tle orzecznictwa Trybunału dotyczącego traktowania przez funkcjonariuszy państwa w sposób sprzeczny z art.3. Prawo skarżącego do zapewnienia mu możliwości skorzystania z istniejących środków prawnych, aby mógł uzyskać naprawę naruszenia, musi łączyć się z odpowiadającym mu obowiązkiem rządu zapewnienia środka prawnego w formie przeprowadzenia w tym zakresie śledztwa.

Ze względu na obowiązek państwa na podstawie art.3 skutecznego śledztwa w sprawach o umyślne złe traktowanie przez funkcjonariuszy państwa sama zapłata odszkodowania - w rezultacie jednostronnej deklaracji, czy w postępowaniu krajowym o odszkodowanie - nie może wystarczyć.

W rezultacie nie można było zaakceptować interpretacji rządu z jednostronnej deklaracji, że zapłata odszkodowania stanowiła ostateczne rozwiązanie sprawy. Pozbawiłaby ona bowiem skarżącego istotnej części jego praw i nie byłaby zgodna z obowiązkiem państwa wynikającym z części proceduralnej art.3 Konwencji.

Decyzja z 10 lutego 2009r. zawierała ostateczne załatwienie dla celów Konwencji zarzutu proceduralnego skarżącego na podstawie art.3 zawartego w skardze nr 547/02, Trybunał podkreślił jednak, że procedura jednostronnej deklaracji ma charakter wyjątkowy. W sprawach, których wchodzi w grę naruszenia najbardziej fundamentalnych praw zawartych w Konwencji, nie może prowadzić do obejścia braku zgody skarżącego na ugodę ani umożliwienia rządowi uniknięcia odpowiedzialności.

Trybunał uważał więc, że przy braku skutecznego śledztwa w sprawie złego traktowania skarżącego przez policjantów, decyzja o skreśleniu z listy z 10 lutego 2009r. nie uchyliła ani nie mogła uchylić utrzymującego się nadal obowiązku rządu łotewskiego prowadzenia śledztwa zgodnie z wymaganiami Konwencji. Nie można więc było twierdzić, że przez zapłatę kwoty odszkodowania wskazanej w jednostronnej deklaracji i przyznanie, że doszło do naruszenia rozmaitych postanowień Konwencji, państwo spełniło obowiązek na podstawie jej art.3, ponieważ on nadal istniał.

Na podstawie wchodzących w grę przepisów prawa łotewskiego skarżący mógł złożyć wniosek do prokuratora o podjęcie na nowo umorzonego postępowania i z tej możliwości skorzystał. Pod warunkiem spełnienia określonych warunków ustawowych prokurator mógł tego dokonać ze względu na nowo ujawnione okoliczności. Zgodnie z k.p.k. uznanie przez międzynarodowy organ sądowy, iż prawomocne orzeczenie sądu łotewskiego nie było zgodne z prawem międzynarodowym obowiązującym Łotwę uznaje się za stanowiące nowo ujawnioną okoliczność. Wniosek skarżącego został oddalony przez urzędy prokuratorskie w dwóch instancjach. Uznały one bowiem, że rządowa jednostronna deklaracja nie stanowiła nowo ujawnionej okoliczności w rozumieniu kodeksu.

W związku z zarzutem skarżącego Trybunał nie mógł oceniać zasadności odmowy przez prokuratorów łotewskich uwzględnienia wniosku skarżącego o podjęcie śledztwa na nowo. Zgodnie z istniejącym od dawna i ugruntowanym orzecznictwem Konwencja nie gwarantuje co do zasady prawa do wznowienia zakończonego postępowania. Trybunał mógł jednak zbadać, czy sposób rozpatrzenia przez władze wniosku skarżącego przyniósł efekty niezgodne z nadal istniejącym obowiązkiem skutecznego śledztwa.

Nawet przyjmując, że w ramach istniejących regulacji prawnych podjęcie śledztwa było niemożliwe, Trybunał nie uważał, aby jakkolwiek przeszkoda prawna w rodzaju tej, o której mowa w decyzji prokuratora wyższego szczebla z 20 grudnia 2010 r. mogła uchylić obowiązek państwa na podstawie art. 3 Konwencji prowadzenia skutecznego śledztwa. Gdyby tak było, władze mogłyby ograniczyć reakcję na umyślne złe traktowanie przez

funkcjonariuszy państwa jedynie do wypłaty odszkodowania, bez wystarczających działań w celu ścigania i karania osób odpowiedzialnych, umożliwiając w ten sposób w niektórych sprawach całkowicie bezkarne nadużywanie przez funkcjonariuszy praw osób znajdujących się pod ich kontrolą, oraz powodując, że ogólny zakaz prawny tortur i niehumanitarnego i poniżającego traktowania, mimo jego fundamentalnego znaczenia, stałby się praktycznie nieskuteczny.

Trybunał wziął pod uwagę odmowę władz podjęcia na nowo umorzonego postępowania karnego dotyczącego złego traktowania skarżącego, które przyznał rząd w jego jednostronnej deklaracji w związku ze skargą nr 547/02 i uznał, że skarżący nie mógł skorzystać ze skutecznego śledztwa wymaganego przez art.3 Konwencji. W rezultacie nastąpiło naruszenie art. 3 Konwencji w jego części proceduralnej (dziesięć do siedmiu).

Trybunał uznał, że nie pojawił się żaden odrębny problem dotyczący zarzutu naruszenia art.13 w połączeniu z art. 3 Konwencji.

Łotwa musi zapłacić skarżącemu 4 tys. euro jako zadośćuczynienie za krzywdę moralną.

Uwagi:

Niezwykle ważny (choć budzący spory, zob.: wynik głosowania) wyrok dotyczący obowiązków państwa na tle coraz częściej składanych przez rządy jednostronnych deklaracji, również w sprawach o najcięższe naruszenia, o których mowa w art. 2 i 3 Konwencji, w których istnieje niezależnie od wszystkiego obowiązek śledztwa.